

ОСОБЛИВОСТІ ПОВЕДІНКОВОГО КОМПОНЕНТА В СТРУКТУРІ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ СТОСОВНО ПОДРУЖНЬОГО ЖИТТЯ

Становлення і розвиток різнобічно розвиненої, активної особистості, її особистісної зрілості є важливою метою Української держави. Особистісна незрілість молоді при вступі до шлюбу призводить до зростання числа розлучень, нестабільності подружніх стосунків, змін сімейних цінностей та стандартів статевої поведінки. Все це свідчить про кризовий стан сучасної сім'ї.

До проблеми молоді сім'ї, закономірностей її розвитку звертались ряд вчених з різних галузей наук, підкреслюючи саме ту грань сімейних стосунків, яка найщільніше стосується її предмета. В психолого-педагогічній літературі з даної проблематики працювали: Боришевський М.Й., Буленко Т.В., Демидова Т.А., Зацепін В.І., Каган В.Є., Ковальов С.В., Кравець В.П., Луцик Д.В., Постовий В.Г., Семиченко В.А., Трухін І.А., Шуман С.Г. та інші.

З проблеми особистісної зрілості працювали Асмолов О.Г., Гальперін П.Я., Братусь Б.С., Олпорт Г.В., Реан А.О., Гільбух Ю.З., Шаміонов Р.М., Потапчук Л.В., Штепа О.С. та інші.

Беручи до уваги міркування зазначених авторів з проблеми підготовки учнівської молоді до сімейного життя та з проблеми особистісної зрілості, ми розуміємо особистісну зрілість старшокласників щодо подружнього життя як динамічне утворення, що залежить від багатьох зовнішніх та внутрішніх чинників. За сутністю, воно являє собою синтез взаємопов'язаних і взаємозумовлених компонентів: когнітивного, мотиваційно-ціннісного, особистісного (якості сім'янина) та поведінкового. Особистісна зрілість щодо подружнього життя, в свою чергу, входить до структури психологічної готовності молоді до шлюбно-сімейного життя.

Формування та становлення особистісної зрілості старшокласників щодо сімейного життя – складний процес, якому притаманні цілісність, динамізм, стійкість. Завдання нашої статті полягає в розкритті одного з компонентів особистісної зрілості старшокласників щодо подружнього життя – поведінкового компонента.

Поведінковий компонент в структурі особистості має важливе місце – він є невід'ємною частиною при підготовці старшокласників до сімейного життя та становленні їх особистісної зрілості в даному напрямку. В структурі особистості існує нерозривний взаємозв'язок між конкретними знаннями, вміннями, навичками та поведінкою. Наприклад, вміння і навички конструктивного спілкування, що виражаються у певній формі діяльності та міжособистісної взаємодії призводять до реалізації самостверджуючої

поведінки особистості в шлюбі, до успішного виконання ролей та успішної взаємодії встановлювати та підтримувати міжособистісні стосунки.

В психології поведінка людини трактується як така, що має природні передумови, але в основі своїй соціально обумовлена діяльність, типовою формою якої є праця, що надає психічній регуляції людської поведінки якісно новий характер [13, 504]. Терміном “поведінка” визначають зовнішні рухи людини, що можна спостерігати, в основі котрих лежать або котрими керують психологічні фактори [8, ч.2, 117]. У нашому науковому дослідженні ми будемо користуватися більш чітким та точним визначенням: поведінка – це сукупність дій і вчинків по відношенню до оточення; спосіб життя [7, 210].

Якою б не була ситуація, в ній людина повинна вміти самостійно регулювати свою поведінку. М.Й. Боришевський зазначав: “критично оцінювати та контролювати свою поведінку, вільно спрямовувати, перебудовувати свої дії та вчинки з урахуванням можливих їх наслідків для оточуючих і себе особисто, прагнути дотримуватися соціально цінних та особистісно значущих норм, правил міжлюдських взаємостосунків” це є прояв саморегуляції поведінки особистості [2, 1].

Проблема регуляції й саморегуляції поведінки особистості постійно актуалізується зарубіжними та вітчизняними вченими різних галузей психології: у загальній психології (Л.С. Виготський, Г.С. Костюк, О.М. Леонтьєв, С.Д. Максименко, С.Л. Рубінштейн); у соціальній психології (І.С. Кон, В.А. Ядов); у віковій та педагогічній психології (П.М. Якобсон, І.Д. Бех, М.Й. Боришевський М.В. Савчин, К.О. Абульханова-Славська та інші).

Визначені здобутки вчених слугували засадами для дослідження поведінки старшокласників. Так, саморегуляція поведінки тісно взаємопов’язана з мотиваційною сферою та з системою знань, уявлень, переконань особистості. Відомо, що особистість – це багатомірна і багаторівнева система. В структурі особистості мотиваційна сфера займає особливе місце і є одним із основних понять, яке використовується для пояснення рушійних сил поведінки. Визнання мотивації рушійною силою людських вчинків є фундаментальним методологічним аспектом психологічного аналізу поведінки людини. В динаміці потреб та мотивів безпосередньо виявляється тенденція до регуляції власної поведінки, що зумовлює активність людини як особистості. Саме в процесі мотивації беруть участь такі утворення, як мотиви та установки, уявлення особистості про себе, свої можливості, знання про довколишнє середовище. Особистість будує свою мотивацію, співвідносячи свої функціонально-енергетичні можливості з власними змістовно-смісловими установками, з системою своїх цінностей, з вимогами соціальних ситуацій та з дійсним і належним вчинком у сфері моралі.

Науковці у своїх дослідженнях підкреслюють, що саморегуляція поведінки людини тісно взаємопов’язана з її вольовими властивостями (В.І. Селіванов, І.Д. Бех), з емоційною сферою (Я. Рейковський) та з комунікативними властивостями (Ю.А. Мисливський).

Отже, вчені зазначили, чим вище рівень вольових властивостей, емпатії, емоційної стійкості, комунікативних властивостей, тим вище рівень саморегуляції поведінки старшокласників.

Виділяють три рівні саморегуляції поведінки.

При високому рівні розвитку саморегуляції поведінки спостерігається домінування довільної поведінки над ситуативною, імпульсивною. При середньому рівні властиве приблизно однакове співвідношення ситуативної та вольової поведінки (старшокласники можуть здійснювати моральні вчинки при відсутності контролю з боку дорослих, але не завжди це роблять). Низький рівень розвитку саморегуляції поведінки характеризується переважанням ситуативної, імпульсивної поведінки над довільною (потребують постійного контролю з боку дорослих та однолітків). Саме при низькому рівні розвитку саморегуляції поведінки особистості виникають різні конфліктні ситуації, особливо в сімейному житті.

Конфлікти багаті різними емоціями, переживанням, розчаруваннями, втратами та сукупністю зусиль, спрямованих на подолання розбіжностей, труднощів, що виникають в результаті протистояння сторін, і на досягнення цілей, яких домагаються учасники конфлікту. Конфлікт впливає на самопочуття, поведінку і діяльність опонентів, а водночас і оточуючих. У процесі спілкування конфліктні сторони виявляють і здатність до саморегуляції, бо конфлікти можна розглядати як поведінковий акт, як одиницю аналізу поведінки. Провідну роль у попередженні конфліктів відіграє правильна поведінка учасників конфліктної ситуації.

Проблема конфлікту в психології розглядається багатьма зарубіжними та вітчизняними вченими (З. Фрейд, А. Адлер, К. Хорні, Е. Фромм, Г. Саллівен, К. Томас, Н.В. Грішина, А.М. Бандурка, К. Вітек, М.-А. Робер, Ф. Тільман, В.О. Сисенко, С.В. Ковальов, М.М. Обозов, Т.М. Титаренко та інші).

Конфлікт – це складне психологічне і соціальне явище. На сьогодні в психологічній науці не існує єдиного визначення даного терміну.

Психологічні словники визначають конфлікт як “зіткнення суперечливих переконань, протилежних, несумісних один з одним точок зору, інтересів, норм та форм поведінки” [8, ч.1, 227]. Як “протириччя, що важко вирішується і супроводжується гострими емоційними переживаннями” [9]. За Б.І. Хасаном, конфлікт – це така характеристика взаємодії, в якій взаємодетермінуються дії, що неспроможні існувати в незмінному вигляді, і, взаємозмінюючись, вимагають спеціальної організації [4, 150]. М.-А. Робер та Ф. Тільман стверджують, що “конфлікт – це стан потрясіння, дезорганізації по відношенню до рівноваги до цього моменту. Конфлікт – це генератор нових структур”. Дане визначення стосується і сімейного конфлікту [11]. А.Я. Анцупов та А.І. Шипілов зазначають, що “конфлікт – це найбільш гострий спосіб вирішення значущих суперечностей, що виникають в процесі взаємодії, полягають у протидії суб’єктів конфлікту, переважно супроводжуючись негативними емоціями” [1, 81]. Дане визначення є найбільш точним та обґрунтованим.

Вище зазначені визначення конфлікту є важливими для його розгляду в розрізі сімейних конфліктів. Спільним у авторів є те, що сутність конфлікту полягає у виникненні суперечностей, зіткненні інтересів, у способі вирішення цих суперечностей.

Проблема конфлікту вивчається психологією в трьох формах: внутріособистісний, міжособистісний та міжгруповий. Внутріособистісний конфлікт – гостре негативне переживання, викликане боротьбою структур внутрішнього світу особистості. Він полягає у зіткненні приблизно однакових за силою, але протилежно спрямованих інтересів, потреб, нахилів. Міжособистісний конфлікт – це ситуація протистояння, суперечностей, зіткнень між людьми і виникає, коли дійові особи домагаються несумісних цілей, або одночасно в конкурентній боротьбі прагнуть досягти однієї мети, яку досягає одна із сторін. Міжгруповий конфлікт – це взаємодія між групами людей, окремими представниками цих груп, а також будь-якої ситуації, в яких учасники взаємодіють в міжгруповому вимірі, сприймаючи один одного і себе як членів різноманітних груп та добиваються несумісних цілей, перешкоджаючи один одному на шляху їх досягнення [1; 4 та інші].

Виходячи із завдань нашого дослідження, ми будемо вивчати саме міжособистісний конфлікт (так як конфлікти в сім'ї є міжособистісними), але будемо пам'ятати, що міжособистісний конфлікт може привести до внутріособистісного та міжгрупового конфлікту.

Одним із самих розповсюджених підходів до аналізу причин міжособистісних конфліктів, а також конфліктів в сім'ї, є підхід, який виходить з того, що конфлікт між двома особами (чоловіком та дружиною) виникає через незадоволеність певних потреб у одного з них або у обох [12]. В.О. Сисенко прийшов до висновку, що всі сімейні розбіжності можна розділити на три групи. В першу увійшли розбіжності, що виникають на місці непогодженого та несправедливого розподілу праці в сім'ї, різного розуміння прав та обов'язків, недостатнього вкладу одного з партнерів в домашню працю та самообслуговування. В другу потрапили конфлікти, що виникають на базі хронічного незадоволення будь-яких потреб одного або обох членів сім'ї. В третій опинилися сварки та непорозуміння, що мають своїм джерелом недоліки виховання та індивідуальні особливості партнерів.

Існує багато класифікацій щодо типів міжособистісних конфліктів. В основу класифікацій покладені різні характеристики: за статусом опонентів, за формою виявлення, за результативністю, за станом дії тощо [1; 4 та інші].

Будучи в конфліктній ситуації, люди діють по-різному і виявляють характерний їм стиль поведінки. Науковці виділяють такі п'ять стилів поведінки при розв'язанні конфліктів: співробітництво, суперництво (конкуренція), компроміс, уникнення (уникання, ухиляння) та пристосування [4; 10]. В шлюбно-сімейних стосунках може мати місце будь-який стиль.

Проаналізувавши все вище сказане, ми можемо підкреслити, що:
- до суперництва (конкуренції) звертаються тоді, коли результат дуже вагомий для обох опонентів і робиться велика ставка на власне вирішення проблемної

ситуації, що постала; причому, найчастіше, один з учасників взаємодії має достатній авторитет або вагу для прийняття рішення яке є найкращим. А також при ситуації, в якій іншого вибору немає – тільки суперництво, причому, обидва опоненти перебувають в критичній ситуації, яка вимагає саме такого миттєвого реагування.

- співробітництво доцільне тоді, коли вирішення проблеми є вирішальним для обох сторін і ніхто не хоче повністю від нього відмовлятися. Можливе лише тоді, коли існують тривалі та взаємозалежні стосунки між сторонами і мають наміри до обговорення та вироблення спільного рішення. Обидві сторони спроможні викласти суть своїх інтересів та вислухати один одного, причому, вони наділені однаковою владою (конкретно до даної ситуації), а отже на рівних шукають шляхи вирішення проблеми.

- компроміс найкраще підходить до ситуації, коли обидві, втягнуті в конфліктну ситуацію сторони, наділені однаковою владою і мають взаємо виключаючі інтереси, причому, інші підходи до вирішення проблеми виявилися неефективними. Компроміс дозволить зберегти взаємини, хоч рішення може бути тимчасовим.

- уникнення застосовують тоді, коли опоненти усвідомлюють, що конфлікт не буде розв'язаний на чиюсь користь, і, врешті-решт, вихід не дуже важливий і не варто витратити на нього сили. Також уникання використовують, коли хоча б один із опонентів усвідомлює, що пробувати розв'язати проблему небезпечно, оскільки висвітлення та відкрите обговорення її погіршить і так складну ситуацію.

- пристосування може бути вигідним тоді, коли опоненти прагнуть зберегти гарні стосунки, вважаючи, що результат конфлікту значно важливіший для протилежної сторони. Також застосовують пристосування, коли бачать, що не існує жодних шансів перемогти.

В сімейних стосунках при виникненні конфлікту необхідно зрозуміти стан та причини поведінки, а потім вже діяти партнерам. Тому нам важливо дізнатися, який стиль поведінки в конфліктній ситуації обирають старшокласники з метою попередження, недопускання або усунення конфліктів. Відомо, що співробітництво – найкращий стиль поведінки в сімейному конфлікті та будь-якому іншому конфлікті (тут простежується рівність прав та обов'язків, відкритість вимог, взаємні поступки партнерів).

Відповідно до завдань нашого дослідження, ми виявили провідний стиль поведінки як для дівчат, так і для хлопців за допомогою відомої адаптованої методики К.Н. Томаса “Як ти чиниш в конфліктній ситуації” [10, 470-475]. Результати в таблиці 1.

Таблиця 1

Розподіл вибору стилю поведінки за методикою К. Томаса, %

Місцевість	Стать	сп	ср	к	у	п	сп/ср	ср/к	ср/у	к/п
Місто	Хлопці	20	10	40	-	10	-	-	-	20
	Дівчата	9,7	29	32,2	3,2	9,7	-	6,5	3,2	6,5
Село	Хлопці	28,5	7,2	28,5	-	-	7,2	14,3	-	14,3

	Дівчата	-	39,5	28,5	7	11	3,5	7	-	3,5
--	---------	---	------	------	---	----	-----	---	---	-----

Скорочення в таблиці мають такі значення: сп - суперництво, ср - співробітництво, к - компроміс, у - уникнення, п - пристосування, сп/ср - суперництво та співробітництво, ср/к - співробітництво та компроміс, ср/у - співробітництво та уникнення, к/п - компроміс та пристосування.

Ключ опитувальника дозволив нам визначити, що компромісний стиль поведінки обирають 31% всіх досліджуваних старшокласників, співробітництво притаманний для 26,2% всіх учнів. Суперництво становить 10,7%, пристосування – 8,33%, уникнення – 3,57%; і пристосування, і компроміс – 8,33%; і співробітництво, і компроміс – 7,1%; і суперництво, і співробітництво – 7,14%; і співробітництво, і уникнення – 1,2% всіх старшокласників.

Переважаючим стилем поведінки в конфліктній ситуації серед хлопців є компроміс (приблизно 33,33% всіх хлопців) та суперництво (25%), кожен інший стиль поведінки становить менше 9%. Виділяється незначна кількість хлопців, що змінюють свій стиль поведінки в залежності від ситуації: і компроміс, і пристосування обирають 16,6%; і співробітництво, і компроміс – 8,33%, і суперництво, і співробітництво – 4,2%. Такий стиль поведінки як уникнення – жоден хлопець взагалі не обирає для себе.

Серед дівчат, переважаючим стилем поведінки в конфліктній ситуації є співробітництво (приблизно 33,33% міських та сільських дівчат) та компроміс (30%), невелика частина дівчат вибирають пристосування (10%), кожен інший стиль поведінки становить менше 7%. Виділяється незначна кількість дівчат, що змінюють свій стиль поведінки в залежності від ситуації обираючи: співробітництво і компроміс – 6,66%, компроміс і пристосування – 5%, суперництво і співробітництво – 1,66%; співробітництво і уникнення – 1,66%.

Отже, результати показали, що для більшості хлопців притаманним стилем поведінки є компроміс та суперництво, а для більшості дівчат – співробітництво та компроміс, причому, такий стиль поведінки як уникнення спостерігається лише у дівчат.

Лише 1/3 хлопців та дівчат намагаються знайти компромісне рішення, прийти до узгодження на основі взаємних поступок. Вважають можливим в чомусь одному поступитися, щоб в іншому досягти успіху. Стараються знайти рішення проблеми, яке влаштувало б обох. Дають можливість іншому в чомусь залишитись при своїй думці, якщо він також йде їм на зустріч. Пропонують в суперечці середню позицію, котра остаточно не влаштовує жодну із сторін. Значить, дана частина учнів (1/3) готові в сімейному конфлікті прийти до узгодження, знайти компромісне рішення, в чомусь відступитися, але остаточно даний конфлікт не вирішують.

Найбільша кількість дівчат (33,33%) та невелика кількість хлопців (8,33%) прагнуть до співробітництва. Вони намагаються скоріше подолати розбіжності що привели до суперечки та владнати її з урахуванням інтересів іншої людини та своїх особисто. Мають схильність до прямого, відкритого обговорення проблеми (повідомляють іншій стороні свою точку зору та запитують про погляди іншої сторони). Залагоджуючи суперечливу ситуацію,

весь час намагаються знайти підтримку з іншого боку. Якщо це принесе радість іншій людині, вони інколи поступаються їй, але завжди пропонують в суперечці середню позицію. Завжди стараються зайняти в конфліктній ситуації таку позицію, в результаті якої спільними зусиллями досягається успіх.

Таким чином, ця частка вихованців можуть владнати сімейні конфліктні ситуації з урахуванням як своїх інтересів, так і інтересів протилежної сторони; лише спільними зусиллями намагаються розібратися в суперечці, в результаті чого ситуація вирішується повністю. Вибір даного стилю поведінки при вирішенні різних сімейних конфліктів говорить про те, що ці учні мають правильно розвинутий поведінковий компонент особистісної зрілості, а значить і мають певний рівень особистісної зрілості щодо сімейного життя.

Такий стиль поведінки як суперництво домінує у сільських хлопців (28,5%), у деякій мірі у міських хлопців (20%), зовсім відсутнє у сільських дівчат та 9,7% серед міських дівчат. Вони наполегливо прагнуть досягти свого, відстоюють свою позицію. Намагаються переконати іншого в правильності та перевазі саме його позицій, поглядів, думок. Наполягають, щоб все було зроблено як потрібно їм. Застосовуючи цей тип поведінки можна зазначити, що сімейний конфлікт не буде вирішеним. Суперництво спричинить загострення і так складної ситуації. Це доводить вибір їх відповідей.

Пристосування характерне для невеликої кількості учнів, причому, для сільських хлопців даний стиль поведінки не є характерним (за нашими результатами). Лише 11% сільських дівчат, 9,7% міських дівчат та 10% міських хлопців прагнуть задовольнити інтереси кожного з учасників конфлікту, намагаються бути уважним до доказів іншого. При суперечці намагаються звернути увагу на те, з чим обидві сторони згодні, ніж в чому розбіжності. Інколи жертвують своїми особистими інтересами заради інтересів іншої людини, тим самим зберігають існуючі хороші стосунки. Якщо іншому його позиція здається дуже важливою або принесе радість, вони намагаються йти йому на зустріч, дають можливість наполягти іншій стороні на своєму. Отже, невелика частина учнів готові в сімейному конфлікті йти на поступки; вони готові до використання таких способів, які задовольняють вимоги протилежної сторони, але це не вирішує конфліктної ситуації.

Найменша кількість учнів обрали такий стиль поведінки, як уникнення, причому тільки 5% всіх дівчат та жодного хлопця. Лише дівчата намагаються уникати неприємностей для себе. Інколи надають можливість іншим узяти на себе відповідальність за рішення суперечливого питання. Роблять все, щоб уникнути не потрібного напруження в стосунках. Та взагалі, прагнуть не займати таку позицію, що може призвести до суперечки.

Отже, за нашими результатами (за переважаючим стилем поведінки) спостерігається ряд особливостей: 1) провідним стилем поведінки в конфліктній ситуації хлопців є компроміс та суперництво, але таких хлопців-старшокласників лише 1/3; 2) визначальним стилем поведінки в конфліктній ситуації дівчат є компроміс та співробітництво, але таких дівчат лише 1/3; 3) лише 1/3 всім учням притаманний компромісний стиль вирішення конфліктів;

4) такий стиль поведінки як уникнення розрізняється за статевою ознакою, тобто для юнаків і для дівчат не співпадають. Уникнення притаманне лише дівчатам.

Із посилань на роботи останніх російських досліджень, Є.П. Ільїн [6, 190-192] подає результати новітніх досліджень, порівнюючи які, ми можемо підкреслити, що наші результати здебільшого переплітаються з їх висновками. А саме: при подоланні конфліктів у чоловіків більш виражені суперництво та особливо компроміс, а у жінок – пристосування, співробітництво, деякі науковці виділяють і компроміс. Наші результати частково співпадають з результатами українських вчених. Так, за даними Т.В. Буленко [3], у студентської молоді в конфліктних ситуаціях проявляється суперництво та уникнення, а точніше, студент із сільської сім'ї переважно орієнтований на пристосування, а з міської сім'ї – на суперництво (різниця між хлопцями та дівчатами не простежується); за даними Т.А. Демидової [5], старшокласники, як хлопці, так і дівчата, проявляють прагнення до компромісного вирішення конфліктів особливо в сімейному та домашньому колі (як і у нашому дослідженні).

Розвиток найефективнішого стилю поведінки (співробітництва) залежить від багатьох факторів (зовнішніх та внутрішніх): від ступеня актуалізації потреб у добробуті інших людей, від життєвого досвіду, світогляду, мотиваційних характеристик, від розуміння та рівня розвитку вольових якостей, емоційних рис, комунікативних властивостей тощо. Так В.О. Сисенко [12] відмічає, що такі риси, як терпимість, поступливість, доброзичливість, дружелюбність тощо, сприяють співробітництву та взаємодії в шлюбі, взаємному розумінні та спілкуванню. Такі ж, як підозрілість, грубість, власність, жорстокість, егоїзм, самозакоханість, агресивність та цілий ряд інших рис, перешкоджають встановленню нормальних взаємостосунків в шлюбі. Звичайно, що перший ряд названих рис особистості допомагає уникати або відвертати конфлікти, а якщо вони і виникають, то протікають у м'яких формах (це є дружелюбний та альтруїстичний тип ставлення до людей). В таких випадках шлюбні партнери завжди знаходять розумне рішення: намагаються обирати засоби, що сприяють знаходженню причин, шукають перш за все у своїх діях та вчинках, виявляють взаємну готовність змінити дані взаємостосунки. В даному випадку починається процес самовиховання. Другий ряд рис сприяє розвитку конфліктів, котрі протікають бурхливо, із взаємними образами, галасом тощо. В результаті чого зникає взаємна повага, така взаємодія в шлюбі стає неприємним обов'язком. Таким чином, недостатній розвиток особистості (відсутність такту, нерозвиненість емоційних рис, вольових властивостей, егоїзм тощо) є джерелом сімейних конфліктів і можуть сприяти розпаду сім'ї.

С.Г. Шуман та В.П. Шуман [14] зазначили, і ми повністю їх підтримуємо, що конфлікти (сімейні) можна уникнути, якщо ще в школі цілеспрямовано розвивати у дітей необхідні якості та характеристики, дати учням необхідні знання про психологічний розвиток людини, про мотиви поведінки,

особливості та закономірності міжособистісних стосунків. Учнів потрібно навчити спілкуватися з іншими людьми, вміти аналізувати та розуміти причини вчинків людей, що сприятиме становленню, зростанню особистісної зрілості щодо сімейного життя.

Література

1. Анцупов А.Я., Шипилов А.И. Конфликтология. - М.: Изд-во ЮНИТИ, 1999. - 551с.
2. Боришевський М.И. Развитие саморегуляции поведения школьников: Дис...-др псих.н.: 19.00.07 / КГПИ им. М.П. Драгоманова. - К., 1992. - 77с.
3. Буленко Т.В. Особенности формирования психологической готовности к семейной жизни у студенческой молодежи: Дис... канд.псих.н.: 19.00.07 / Ин-т психол. Украины. - К., 1995. - 214 с.
4. Гришина Н.В. Психология конфликта. - Москва - Харьков - Минск. - СПб.: Изд-во "Питер", 2000. - 464с.
5. Демидова Т.А. Особенности формирования представления о будущей семье у старшеклассников: Дис...канд.псих.н.: 19.00.07 / НПУ им. М.П. Драгоманова – К., 2002. - 269 с.
6. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины. - СПб.: Питер, 2002. - 544 с.
7. Короткий тлумачний словник української мови: Близько 6750 слів / Під ред. Д.Г. Гринчишина. - 2-ге вид., перероб. і доп. - К.: Рад. шк., 1988. - 320 с.
8. Немов Р.С. Психология: Словарь-справочник: В 2 ч. - М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. - Ч.1. - 304 с., - Ч.2. - 352 с.
9. Психология: Словарь / Под ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. - 2-е изд. - М.: Политиздат, 1990. - 494 с.
10. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие. - Самара: Издательский дом «БАХРАХ-М», 2002. - 672 с.
11. Роббер М.-А., Тильман Ф. Психология индивида и группы. - М.: Прогресс, 1988. - 250 с.
12. Сысенко В.А. Супружеские конфликты. - М., 1989. - 173 с.
13. Философский энциклопедический словарь / Гл. ред.: Л.Ф. Ильичев и др. - М.: Сов. Энциклопедия, 1983. - 840 с.
14. Шуман С.Г., Шуман В.П. Конфликты в молодой семье: причины, пути, устранения. - Мн.: Университетское, 1989. - 80 с.

Аннотация

В статье раскрываются особенности поведенческого компонента личностной зрелости старшеклассников относительно семейной жизни. На основе результатов адаптированной методики К.Н. Томаса, мы определили, что преобладающим стилем поведения в конфликтной ситуации для мальчиков школ Крыма является компромисс и соперничество, а для девочек – компромисс и сотрудничество.